

1566 2016

HATÁROK FÖLÖTT

Tanulmányok a költő, katona,
államférfi Zrínyi Miklósról

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

TARTALOM

Előszó (Fodor Pál) 9

PARADIGMÁK

PÁLFFY GÉZA:	Költő és hadvezér? A politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós különféle lojalitásai és identitásai	15
MONOK ISTVÁN:	Zrínyi Miklós könyvtára és olvasmányai kortárs könyvtári tükrökben	27
BENE SÁNDOR:	Szirének a térképen. Zrínyi Miklós, Zrínyi Péter és az irodalomtörténet földrajza	37

A RECEPCIÓ ÉS A KUTATÁS IRÁNYAI

ORLOVSZKY GÉZA:	A Zrínyi-kutatás utóbbi évtizedei az irodalomtörténet-írásban (1964–2014)	81
HAUSNER GÁBOR:	„Elméleti ellentéte Montecuccolinak?” A Zrínyi-próza és az egyetemes hadtudományi irodalom	95
TUSOR PÉTER:	Lippay primás követutasítása Zrínyi érdekében (1664. augusztus 16.)	123
HERMANN RÓBERT:	Zrínyi Miklós emléke. A polgári átalakulás és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc nemzedéke	139
TÜSKÉS ANNA:	Zrínyi Miklós alakja a 20. századi magyarországi festészetben és szobrászatban	153

A HORVÁT KONTEXTUS

DAMIR KARBIĆ:	A Zrínyi / Zrinski család eredete	173
VARGA SZABOLCS:	„Az Zrínyi Ház, soha az Erdeőd házhoz ighaz nem volt.” Fejezetek a Zrínyiek és Erdődyek kora újkori kapcsolatából	187

KINCSES		
KATALIN MÁRIA:	Báni tisztség és katonai szerepvállalás, 1646–1648	207
SOKCSEVITS DÉNES:	A Zrínyiek helye és emlékezete az újkori (19–20. századi) horvát történelmi és nemzeti tudatban	225

RÉGIÓK KÖZÖTT ÉS HATÁROK FÖLÖTT

G. ETÉNYI NÓRA:	Hírnév és politika. A hadvezér és államférfi Zrínyi Miklós híre a Német-római Birodalomban	241
VÉGH FERENC:	Négy ország határvidékén: a Muraköz a 17. században. (Történeti áttekintés)	261
VÁCLAV BŮŽEK:	Zrínyi János a Cseh Királyságban	277
TÓTH FERENC:	Zrínyi és a franciák Magyarországon 1664-ben	289

HADTUDOMÁNY, HADVEZETÉS, POLITIKA – ZRÍNYI, A KATONA

B. SZABÓ JÁNOS:	Zrínyi Miklós nyugat-európai hírneve a 17. század közepi európai hadügy állapotának tükrében	301
CZIGÁNY ISTVÁN:	Amikor a török két háborúba kezd. Egy „lopakodó” háború anatómiája 1658–1661	313
NÉGYESI LAJOS:	Zrínyi-Újvár stratégiai jelentősége	343
PADÁNYI JÓZSEF:	A Zrínyi-Újvár területén folytatott műszeres kutatások	357
KÁLLAI ATTILA:	Zrínyi-Újvár feltárásának térképészeti munkái	369
VÁNDOR LÁSZLÓ:	Zrínyi-Újvár régészeti kutatásának fontosabb eredményei (2006, 2010–2014)	377
BARTHA TIBOR:	A Zrínyi-Újvárnál talált leletek fémvizsgálatának eredményei és értelmezése	389
HARAI DÉNES:	Zrínyi mint magyar katonaeszmény a 19–20. században	401

KÖLTÉSZET ÉS PRÓZA, ESZMETÖRTÉNETI ÖSSZEFÜGGÉSEK

FÖRKÖLI GÁBOR:	Zrínyi prózája és a közhelyek retorikája	419
KECSKEMÉTI GÁBOR:	Zrínyi Miklós és a németországi államelméleti gondolkodás újabb szakasza	435
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:	Zrínyi Miklós és Maffeo Barberini, azaz VIII. Orbán pápa költeményei	449

NAGY LEVENTE:	Túlvilágjárás a <i>Syrena</i> -kötetben	461
LACZHÁZI GYULA:	A <i>Szigeti veszedelem</i> regényessége	475
AMADEO		
DI FRANCESCO:	A török-kép a <i>Szigeti veszedelemben</i>	487
BORIÁN ELRÉD:	Zrínyi Miklós: <i>Feszületre</i> . Kultúrtörténeti és kötetkompozícióból kiinduló értelmezés	503
Rövidítések		519
Contents		521
Képek		525

KINCSES KATALIN MÁRIA

BÁNI TISZTSÉG ÉS KATONAI SZEREPVÁLLALÁS, 1646–1648

Az 1648. esztendő a 17. századi európai hatalmi viszonyokat tekintve, a Habsburg Birodalmon belül a királyi Magyarország, továbbá Erdély külpolitikájában, a nemzetközi törökellenes összefogás állomásait tekintve, valamint Zrínyi Miklós politikai pályájának szempontjából egyaránt kulcsfontosságú időszak.

Az Európában három évtizede folyó háborúknak az 1640-es évek közepétől a politikusok egy átfogó békeművel kívántak véget vetni, és 1647-ben belekezdték annak megvalósításába. A további konfliktusokat megelőzendő, önkorlátozáson alapuló, a kisebb államok érdekeit is szem előtt tartó, hatalmi egyensúlyt biztosító szerződést óhajtottak. Ez szilárd alapot teremthetett volna a konfliktusok lezárásához, kiindulópontja lett volna a politikai stabilitásának, ezáltal a kontinens megújulásának demográfiai, gazdasági, társadalmi téren. Az 1648 októberében megalkotott vesztfáliai béke azonban több szempontból nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, az európai hatalmi erőviszonyok újabb átrendezésének nyitott teret. A nagyhatalmak a kisebb európai államok közül csak az erdélyi fejedelemséget hívták meg a tárgyalásokra. Erdély önállóságának elismerése ugyanakkor a Habsburg érdekvédelmi területeken a stabilizáció egyik regionális példáját jelentette; önálló államalakulatként törekedett ezentúl politikai szövetségeseiket keresni – a Habsburgokkal is – az Oszmánokkal szemben.¹

Az I. Rákóczi György (1593–1648) fejedelemmel megkötött szövetség törvényre emelése az 1647. évi V. törvénycikkben nemcsak a fejedelemség és a királyi Magyarország közti viszonyok rendezését jelenti, hanem a Habsburgoknak a Magyar Királysághoz egykor tartozott összes területét illető stabilizációjára irányuló törekvését is prezentálja. A stabilizációnak külpolitikai és belső tényezői voltak; utóbbiak az ország, illetve a birodalom határvédelme szempontjából távlatilag pozitív döntéseket kényszerítettek ki.²

1 Összefoglalóan: R. Várkonyi Ágnes, *Európa Zrínyije. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 2012, 63. skk.

2 Gyökerei a 16. századba nyúlnak vissza, ekkor kezdődött Ausztriában a központosítás folyamata, amit a török veszély gyorsított. Perjés Géza, *Seregszemle. Hadtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok*. Budapest, 1999, 27. skk. Ő állapította meg először azt is, hogy a védelem tárgya tulajdonképpen Ausztria volt: „Magyarországot Bécsben pusztán előtérnek tekintették.” Uo., 39, 299.

Az állítás alátámasztására tekintsük át azokat az 1646–1647. évi eseményeket, illetve 1647. évi törvényeket, melyeknek katonai vonatkozásai is voltak. Draskovich János (1603–1648) gróf személyében nádort választanak (I. tc.), ami lehetővé teszi többek között, hogy az 1647. május elejére összehívandó országgyűlés – melynek érdemi munkája többek között a nádori szék betöltetlensége miatt húzódott – megkezdhesse tevékenységét, elsősorban a linzi béke ratifikálása végett. A tisztség betöltéséhez kapcsolódik egy fontos katonai kérdés is: a végvidékek kapitányait a nádor alá rendelik, akinek ezentúl közvetlen feladata lesz a végvidék felügyelete (LXI. tc.). A határvédelem szempontjából logikus döntés született, tekintettel Draskovich politikai és katonai irányultságára: fő törekvése évtizeden át az ország déli határainak védelme volt. A XXIV. tc. a „generális kapitányok” számára előírja, hogy a végvidéki katonaság létszámát pótolják az 1609. évi lajstromokban foglaltak szerint. S végül, de nem utolsósorban Draskovich nádori kinevezésével 1646-ban megüresedett a horvát báni méltóság, amit Zrínyi Miklós személyében 1648 tavaszán betöltenek.

Széchy Károly még úgy vélte: Zrínyi a pozsonyi országgyűlésen „nem játszott ... emlékezetes szerepet.”³ Ez az álláspont cáfolandó: megválasztását éppen az országgyűlésen polarizálódó politikai erőviszonyok befolyásolták döntően (az uralkodói akarat mellett). Ebben az időszakban szilárdul meg politikai értékrendszere, melynek gyakorlati programját nemcsak országos, hanem birodalmi politika koordinátái között igyekszik megvalósítani, s az Oszmán terjeszkedés miatt már ekkor nemzetközi szövetségi rendszerekben gondolkodik. Ebben az időszakban alakítja ki – véleményem szerint két évtizedre meghatározó módon – a Habsburg Birodalmon belül politikai szövetségeseinek körét. Zrínyi napi szinten szembesül azzal, hogy az Oszmánok a békét folyamatosan megsértik, a fegyvernyugvást még a fegyverszüneti tárgyalások során sem tartják be. A Habsburg udvar és a bécsi Haditanács ugyanakkor határozottan tilt mindenféle ellenlépést a béke feltétlen megtartása érdekében,⁴ tekintettel az európai béketárgyalásokon való pozíciószerezésre. Zrínyi azt is érzékeli, hogy az Oszmánok hadereje gyengülni látszik, melyre szemléletes példa Kréta hároméves sikertelen ostroma.⁵ Ennek a gyengülésnek a fontosabb területei feltártak. Az Oszmán Birodalom a 16. század közepén elérte pénzügyi-logisztikai kapacitásának határait, ami érezhető volt magyarországi viszonylatban is.⁶ A Mura-vidék védelmének kulcsfigurája, Zrínyi Miklós is

3 Széchy Károly, *Gróf Zrínyi Miklós 1620–1664*. 1. k. Budapest, 1896, 197., 245. skk.

4 Vö. Zrínyi–III. Ferdinándnak, Csáktornya, 1642. ápr. 14. In: *Zrínyi Miklós összes művei*. Szerk. és az utószót írta Kovács Sándor Iván. (Magyar Remekírók. Új folyam.) Budapest, 2003, (a továbbiakban: ZMÖM) 479. skk.

5 R. Várkonyi, *Európa Zrínyije*, 85.

6 Lásd Perjés, *Seregszemle*, 26., 40–41. és legutóbb Ágoston Gábor tanulmányait: *The Ottomans: From Frontier Principality to Empire*. In: *The Practice of Strategy. From Alexander the Great to the Present*. Eds. John Andreas Olsen, Colin S. Gray. Oxford–New York, 2011, 130–131. és *Európa és az Oszmán hódítás*. Budapest, 2014, 41–42.

látta ezt; az erdélyi fejedelemségen kívül Velencére, a pápai államra figyelt – a török elleni szövetségi rendszer tekintetében.⁷ Cselekvési programját már ebben az időszakban alátámasztja a propaganda módszereivel, irodalmi, hadtudományi munkásságával.

Ez az a mára már feltárt, most csak fölvázolt viszonyrendszer, melyben Zrínyi Miklós tevékenységét 1646–1648-ban értékelnünk kell. Markáns politikai és katonai szerepvállalásának kezdeteit nemhogy 1655-re, de még az 1649. évről⁸ is korábbra, 1646–1647-re tenném. E koordináták közé illeszkedik, ebben az időszakban aktualizálódik a horvát-szlavón báni méltóság elnyerésének kérdése is, s mindezzel összefüggésben katonai szerepvállalása. Jelen írás célja, hogy ráirányítsa a figyelmet Zrínyi életművének erre a szakaszára. Az alapkérdés: a báni tisztség elnyerése mennyiben befolyásolta Zrínyi katonai mozgásterét, lehetőségeit az ország védelmét illetően a törökkel szemben?

A szakirodalomban Széchy Károly óta közhely, hogy a báni méltóság elnyerésére az ifjú Zrínyit, a „fiatal leventét”⁹ a méltóság viselésének családi tradíciói, a császár iránti lojalitás, de mindenekelőtt katonai érdemei predestinálták.¹⁰ Az 'ifjú' jelző Zrínyi alakjának óhatatlanul nemcsak dinamikus, hanem egyfajta romantikus vonást is kölcsönöz, ami a mai napig tetten érhető a vele foglalkozó munkák egy részében.¹¹ Lehántva e vonást, a politikai és katonai tapasztalatok terén, valamint a már ekkor elnyert birodalmi státusai alapján¹² egyértelmű, hogy Zrínyi 1647–1648-ban nem számított fiatalnak.¹³ Ekkor már évtizede királyi kamarás, ugyancsak 1637 óta – amikor átveszi birtokait is – felelős a Muraköz védelméért.¹⁴ 1640. május elejétől légrádi és muraközi kapitány, a végvidéki

7 Klaniczay Tibor, Zrínyi helye a XVII. század politikai eszméinek világában. In: Uő, *Pallas magyar ivadéka*. Budapest, 1985, 153–211. Perjés: *Seregszemle*, 121–148. R. Várkonyi, *Európa Zrínyije*, 61, 63, 85.

8 Vö. R. Várkonyi, *Európa Zrínyije*, 61. Szemléletes cáfolata ennek Widemann Zrínyit ábrázoló metszetének megjelenési éve: 1646, majd ugyanennek, immáron a báni titulust tartalmazó változata. Vö. Cennerné Wilhelmb Gizella, *A Zrínyi család ikonográfiája*. Budapest, 1997, 104–105. és D 1b képmelléklet.

9 Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 245, 250.

10 Első megfogalmazása: uo., 250–252.

11 Nem bizonyított, hogy saját önképének része lett volna ez az ifjú „levente-tudat”, s nem érhető tetten, hogy kortársai mint fiatal emberhez viszonyultak volna hozzá. Vö. Bitskey István, *Virtus és poézis. Önszemlélet és nemzettudat Zrínyi Miklós Műveiben*. In: Bene Sándor – Hausner Gábor (szerk.), *A Zrínyiek a magyar és a horvát történelmében*. Budapest, 2007, 119.

12 Részletesen erről lásd Pálffy Géza tanulmányát jelen kötetben!

13 Perjés Géza véleményét fogadom el, aki közéleti és katonai szempontból egyaránt tapasztaltnak tartja a 26–27 éves Zrínyit: *Zrínyi Miklós és kora*. Budapest, 1965 (Budapest, 2002.² A továbbiakban az első kiadásra hivatkozom.) 178.

14 Uo., 88, 91.

határvédelem kulcsfigurája a *birodalomban*,¹⁵ aki ettől kezdve hadi kérdésekben a bécsi Haditanáccsal és a Habsburg uralkodóval személyesen levelezett.¹⁶

A harmincéves háborúban való részvételének ismertetése egy másik tanulmány feladata lehet. Az 1640-es évek első felében katonai szerepvállalásának eredményeit illetően is csak annyit említhetnek meg, hogy 1646. január 26-án a kialakulóban lévő Habsburg állandó hadseregben elnyerte a Generalfeldwachtmeister (főstrázsamester) tisztséget. Ez a császári hadseregbeli vezérőrnagyi rang megnevezése volt a korban, s ha talán nem is jelentett tényleges beosztást,¹⁷ a tisztségnek mégis erősen befolyásoló jelentősége lehetett a báni méltóság tekintetében, főleg a katonai vonatkozások szempontjából.¹⁸ Mind a Prágában elhangzott császári beiktató-beszéd fogalmazványában, mind a báni eskü szövegében Zrínyi katonai tisztségei közül az első, összes tisztsége közül pedig a második legfontosabb helyen említetik (supremus campi vigiliarum praefectus,¹⁹ a kamarási után).

A továbbiakban a báni méltóság elnyeréséhez kapcsolódó katonai jogosítványokat tekintem át vázlatosan Zrínyi előtt, hogy azután szólhassak a báni kinevezés adta katonai erőgyarapodásról.²⁰

A Magyar–Horvát Királyságban a horvát-szlavón báni tisztség az egyik legfontosabb főméltóságot jelentette katonai értelemben is, a 16. század első felétől kezdődően. Annak ellenére, hogy miután az 1540-es évektől a határ menti magánvárok nagy részébe királyi várórság került, kialakultak a generalátusok, a

15 S aki – katonailag is döntő szempont szerint – birtokait királyi kapitányként egyben kincstári támogatással védelmezte. Pálffy Géza, Egy horvát–magyar főúri család a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájában. A Zrínyiek határokon átívelő kapcsolatai. In: *A Zrínyiek a magyar és a horvát történelmében*, 52.

16 Vö. Zrínyi–Esterházy Miklóshoz, Csáktornya, 1642. jún. 12. Markó Árpád, *Zrínyi Miklós levelei*. Budapest, 1950, 18–19. Zrínyi–III. Ferdinándnak, 1641. márc. 6. előtt. ZMÖM 475–476.

17 Mint ahogyan azt Hausner Gábor megfogalmazta: *Márs könyvet olvas. Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom*. Budapest, 2013, 132.

18 A rangfokozatot magyar–horvát arisztokratáknaként elsőként viselte. Soksevits Dénes, *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Budapest, 2011, 215.

19 Lásd a Mellékletet, fol. 2., 5., 7. A 'campi' mindenhol marginális betoldás.

20 A 16. századi viszonyokra: Pálffy Géza, The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century). In: Géza Dávid – Pál Fodor (ed.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*. Leiden–Boston–Köln, 2000, 3–69. Varga, Szabolcs, Die Veränderung der militärischen Rechtssphäre des Banus von Kroatien in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. In: Martina Fuchs – Oborni Teréz – Ujváry Gábor (Hrsg.), *Kaiser Ferdinand I: Ein mitteleuropäischer Herrscher*. Münster, 2005, 299–323. A 17. századra vonatkozóan legutóbb Varga Szabolcs foglalta össze a báni hatalomgyakorlás változásainak legfontosabb elemeit, melynek megállapításaira támaszkodhattam: A horvát bán katonai jogkörének változása a 16. század első felében. *Történelmi Szemle* 14:1–2 (2003) 155–174. és Uő, *Bán vagy alkirály? A horvát-szlavón báni hatalom változása a 16–17. században*. Elhangzott a „A magyar–horvát együttélés fordulópontjai: intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra” c. konferencián (Budapest, 2014. február 6–7.). Az előadásból készített tanulmány kézírata. Ezúton is köszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta. Ezek mellett a vonatkozó törvényeket vettem alapul az összefoglalásban.

győri, bányavidéki vagy érsekújvári, kassai főkapitányságok mellett az önállóságot élvező, közvetlenül a Haditanács által irányított Komárom várának főkapitánysága²¹ s a Horvátországhoz tartozó Bihács, majd Károlyváros székhelyű horvát és tengermelléki, valamint a Varasd központú szlavóniai (vend) főkapitányság. A generalátusok alá tartozó végvári katonaság zsoldját jórészt a belső-ausztriai tartományokban eleinte rendkívüli esetekben, majd rendszeresen beszedett adókból fizették, tevékenységüket 1556-tól kezdődően a bécsi Udvari Haditanács koordinálta. A bán katonai irányító szerepe ezáltal átmenetileg csökkent, amit az 1578. évi XV. törvénycikkben azután annyiban mégis erősítettek, hogy a károlyvárosi és varasdi generalatus a bánnal egyetértőleg kellett, hogy működjön.²² Ugyanakkor a bán hatalma oly módon érvényesült, olykor kompenzálódott az 1570-es évektől a gyakorlatban, hogy a horvát-szlavón főkapitányi tisztelet az 1608. évi XI. tc. szerint gyakorlatilag maga a horvát bán töltötte be.²³ Egyúttal a Kulpa folyón innen állított végvidék (districtus limitanei banalis, báni határszéli terület) katonai főparancsnoka volt.²⁴

A horvát-szlavón bán 16. századi katonai hatalmát a kapitányságok viszonylatában még az 1538. évi II. tc. biztosította. Kimondta, hogy a nemesek kötelesek Szlavóniában minden harminchat jobbágy vagy füst után az ország védelmére egy teljesen felszerelt és felfegyverzett lovas katonát kiállítani és a végvidéki kapitányságok valamelyikébe küldeni – a katonák elosztásáról a bán döntött.²⁵ A másik alaptörvény, az 1546. évi XLIII. tc. a bán számára kiutalandó pénzösszegekről rendelkezik, ami a báni katonaság fizetését biztosítja, melynek fegyverben tartásával kellett biztosítani Szlavónország védelmét.²⁶ Az 1597. évi XIX. tc. kimondta, hogy a továbbiakban Szlavónia szabad városainak adója biztosítja a báni hadsereg ellátását.²⁷ Az 1599. évi rendkívüli hadiadóból állítandó katonaság létszámának meghatározása után a Kulpa melléki katonaság létszáma 200 lovas és 600 gyalogos katonában állandósult.²⁸ Ezt a katonaságot az 1638. évi VII. tc. alapján az évente rendszeresen beszedett horvátországi és szlavóniai félharmincad-jövedelmekből tartották fenn.²⁹ 1600-ban a XXVII. tc. rendelkezett arról, hogy a báni hatalom a hadjáratokban és fölkelésekben csor-

21 Összefoglalta Perjés, *Zrínyi*, 43.

22 Elsőként leírta: Korbuly Imre, *A báni méltóság tekintettel a horvát-, dalmát- és tótországi... bánóságok történelmi s közjogi viszonyaira*. Pest, 1868, 125. Bővebben: Perjés, *Zrínyi*, 179.

23 *Corpus Juris Hungarici* (internetes változatát használtam: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=1&k=2>, hozzáférés: 2015. 03. 23., a továbbiakban: CJH), 1608. XI. tc.; Sokcsevits, *Horvátország*, 188.

24 Korbuly, *A báni méltóság*, 125.

25 CJH 1538. II. tc.

26 CJH 1546. XLIII.

27 CJH 1597. XIX. tc.

28 Vö. CJH 1599. VI. tc. 6. §.

29 CJH 1638. VII. tc.

bíthatlan marad,³⁰ ami gyakorlatilag a méltóság eddig felsorolt korábbi katonai jogosítványainak megerősítését jelentette.³¹

1605–1608-ban a báni hatalom ideiglenesen a mélypontra jutott: a tisztséget nem töltötték be – a kérdést a magyar rendek nyomására az 1609. évi 27. tc. 1. §-a szerint sikerült rendezni. A báni katonaság fenntartását biztosító királyi zsold rendszertelenül érkezett, ami jellemző maradt 1681-ig; a Kulpa vidékén állomásozó bandérium maradt a bán kezén. Mindezek ellenére a 17. században a tisztség presztízse emelkedett³² éppen Zrínyi jóvoltából.

Zrínyi Miklós kinevezésének idején, mint említettem, a nádornak a magyarországi végvidékek kapitányai voltak alárendelve. A károlyvárosi és a varasdi főkapitányságokat, melyek a horvát határ védelméért voltak felelősek, továbbra is a Haditanács irányította, s csak a velük való együttműködésre szólították föl az új horvát bánt, Zrínyit.³³ Zrínyi betartja az utasítást: vállalkozásait hol a dunántúli, hol a varasdi, hol a károlyvárosi főkapitánnyal összefogásban hajtja végre.³⁴ Az 1647. évi LI. tc. alapján számára katonaságot és annak ellátására pénzt határoztak meg, illetve rendeltek.³⁵ Ezzel feltételezésem szerint már ekkor Horvátország és Szlavónia egyfajta katonai kormányzói szerepkörének *elvi* alapjai teremtődtek meg.³⁶ Ezt erősíteni látszik az, amit Széchy Károly ír, miszerint a báni jelöltség alapja Zrínyi katonai sikere volt.³⁷ A báni méltósággal kapcsolatos hangsúlyozottabb katonai szerepvállalást támasztják alá Zrínyi 1648-ban írt levelei is, melyekben a törökkel szembeni támadókészség felerősödik. A Kulpa menti végvidék ügyeit ő is átveszi, a török elleni védelem katonai feladatával együtt.³⁸ Végül ezt támasztják alá a számára a báni beiktatás előtt, annak alkalmával, majd azt követően küldött újabb és újabb, a Haditanács által kibocsátott iratok, melyek gyarapodó létszámú katonaság tartására jogosították föl.³⁹

A báni pozíció megszerzésének alapvető fázisairól, annak eddig ismert körülményeiről nehéz teljes képet kapni, mert az 1646–1647-es évekre még nem jellemzőek az 1648-tól már kedvezőbb forrásadottságok.⁴⁰ A főbb s eddig tár-

30 CJH 1600. XXVII. tc.

31 Ugyanezt tette az 1638. évi XXXII. tc. is, amely a nádori és báni méltóság együttes megerősítéséről szólt.

32 Varga, *Bán vagy alkirály?* s. p.

33 Perjés, *Zrínyi*, 179. Perjés, *Seregszemle*, 17–48.

34 Perjés, *Zrínyi*, 91.

35 CJH 1647. LI. tc. (A báni hatalmat megerősítette előzőleg az 1630. évi XXV. tc. is.)

36 Vö. Ferdinánd jellemzésével: Varga, *Bán vagy alkirály?* s. p.

37 Sőt, úgy állítja be, mintha a báni méltóság egyenest egy katonai pozíció lenne. Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 250.

38 Perjés, *Zrínyi*, 178.

39 Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 245. skk.

40 Az előzményekről: Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 252. skk. A forrásadottságokról (Zrínyi levelezésének csak mintegy tizede maradt fenn): Perjés, *Zrínyi*, 88. – Zrínyi bánáshoz vezető útjának rekonstruálása ezért is problematikus, egy önálló tanulmány feladata lehet.

gyalt események közül – különös tekintettel a katonai szempontokra – a következőket emelem ki.

1646-ban az addigi horvát bán, Draskovich nádorrá választása után a pozíció betöltésre várt. Perjés Géza szerint a méltóság „hosszú ideig” volt betöltetlen.⁴¹ Annyi bizonyos egyelőre, hogy 1647 tavaszán a pozsonyi országgyűlésen már nyilvánvaló volt: mind a császár, mind a magyarországi rendek nagy részének a katolikus Zrínyi Miklós a jelöltje a tisztségre. Őt támogatta a horvát sabor is.⁴² Katonai téren nem kevés súlya volt többek között az Udvari Haditanács tekintélyes tagja, Lobkowitz herceg személyes közbenjárásának.⁴³ A császári álláspont Zrínyi személyéről már az országgyűlés tavaszi időpontjának kitűzése előtt ismertté vált a jelölt és a rendek előtt egyaránt.⁴⁴ Zrínyi az első körben tavaszra összehívott gyűlésen még nem volt jelen.

Érdeemes megfontolni, hogy a báni hivatal személyét illető császári döntése áll-e a háttérben mindannak, ami Zrínyi Miklósnak és Péternek az 1647. május 21-én Légrádról, közvetlenül III. Ferdinándnak írt „igazolóló jelentésében” olvasható.⁴⁵ Levelükben a Zrínyiek leírják Erdődy Farkas ismert, tragédiába torkollt, török elleni támadását: előző nap „néhány barátunk csapataival egyesülve felvontunk Kanizsa alá”, de mivel „Felségtek szigorúan meghagyta nekünk, hogy tartsuk tiszteletben a békességet [...], sem kárt nem okoztunk, sem nem gyalázkodtunk”. A törökök „mégis szitkozódta ellenünk” – folytatják –, s „Ezért Erdődy Farkas gróf ifjúi haragra lobbanva s mindannyiunk kéréseit megvetve pusztán a nádor úr testőrségével minden rend nélkül közéjük vágatótt, és... odaveszett. Ekkor mi is a törökre kényszerültünk menni, hogy testét kezeikből kiragadjuk és a többieket is megvédjük, mely szándékuk⁴⁶ teljesülésével tüstént visszatértünk előző helyeinkre és nem üldöztük tovább őket.” Levelükben ezután tanúnak sorolják föl „barátaikat,” akik úgymond „tanúsítani fogják, hogy nem állt szándékunkban a törököt ingerelni”. Kik ezek a „barátok”? Batthyány Ádám, a dunántúli főkapitány, a törökellenes védelem egyik kulcsfigurája, fegyveres kíséretével. A vas vármegyei főispán, Nádasdy Ferenc, aki 1646 óta a király főudvarmestere, a majdani országbíró, szintén fegyveres kísérettel. Tanúnak hívják a nádor teljes testőrségét (parancsnokuk volt a nádor veje, Erdődy). Végül megnevezik „a nádor úr összes jelen lévő kapitányait”. A tanúk illusztris seregére valószínűleg azért volt szükség, mert az előzetes császári intés a törökkel a béke feltétlen megtartására már nem a légrádi kapitány Zrínyi Miklósnak szól, hanem a

41 Perjés: *Zrínyi*, 178.

42 Sokcsevits, *Horvátország*, 180.

43 Zrínyi–Wenzeslaus Lobkowitznak, Csáktornya, 1648. febr. 5. ZMÖM 525.

44 Perjés Géza szerint a császár a horvát rendek sürgetésére választotta jelöltnek Zrínyit. Perjés, *Zrínyi*, 178.

45 ZMÖM 509–510. (Az eset részleteiről Ráttkay Györgytől is értesülhetünk: Memoria Regum et Banorum. Wien, 1772, 221–222. A kurzívált kiemelések a továbbiakban tőlem: K. K. M.)

46 *Szándékunk* (sajtóhiba).

kiszemelt bánnak, aki tisztában volt azzal, hogy a császári tilalom megszegése milyen következményekkel járhat kinevezésére.

A levél közvetetten egy, a Habsburgokat illető, következetesnek tűnő jelenségre is rávilágít, ami, mint a továbbiakban látni fogjuk, Zrínyi báni kinevezése és a beiktatása kapcsán döntő jelentőségű. Eszerint az udvar a törökkel a békeszerződés és a béke maradéktalan betartását szorgalmazta. Az ellentmondást, miszerint a bánnak minden erejét – esküjének szövege értelmében – arra kell fordítania, hogy Horvátországot megvédje a töröktől, ugyanakkor nem sértheti meg a szultánnal kötött békét, már Perjés Géza exponálta.⁴⁷ A Magyar Királyság kulcspozícióiba, mint láttuk, olyan politikusokat nevez ki és iktat be a császár a vesztfáliai béketárgyalások előkészítésének időszakában, akik törökkel szembeni katonai sikereikkel is kitűntek. Ilyen volt az Erdődy Farkas ügyében megnevezettek közül mindenki. Úgy vélem, távlatosan egy, az ország védelmi potenciáljának jelentős növelését célzó politikai lépéssorozatról van szó a felsorolt személyek kulcspozíciókba juttatásával. Ugyanakkor meg is kötik kezüket, mert már nemcsak egy-egy határszakasz, kapitányság, vár stb. katonai parancsnokai ők, hanem országos méltóságok, akiknek a törökkel szembeni minden lépése diplomáciai síkra emelkedik, és támadásaik ezáltal közvetlenül a valós vagy látszólagos békét veszélyeztetik. Sarkítva fogalmazva: pozíciójuknál fogva nem tehetik meg, hogy a törökkel harcba bocsátkozzanak – a Habsburg udvar megköti kezüket velük szemben.

Az Erdődy Farkas-ügy rávilágít arra, hogy a tilalom súlyával, illetve „kijátzásának” aktuális következményével a báni beiktatására váró Zrínyi nagyon is tisztában volt. Zrínyi ennek előtte és a beiktatás után mindvégig megszegte a tilalmat.⁴⁸ 1647. május végén a császár reakciójára várt, mielőtt az országgyűlésen megjelent volna: „talám én is el kezdek menni, hogyha az öfelsége haragjától nem tartanék ez mostani szerencsétlenségért Erdődy Farkas miatt” – írta Batthyány Ádámnak.⁴⁹ Zrínyi a báni jelölési időszakban végletesen, meggyőződése ellenére tartotta magát a császári tiltáshoz a béke megtartását illetően.⁵⁰ A végső császári döntésre legkésőbb 1647 júliusában került sor, Zrínyi egyik Batthyáynak augusztus 3-án Csáktornyról küldött leveléből ugyanis arról értesülhetünk, hogy ekkor már a számára a Haditanács által eredetileg megajánlott 200 katona ellátásáról folyik a tárgyalás.⁵¹

Zrínyi Miklós horvát báni kinevezésére Széchy Károly szerint 1647. december 27-én került sor.⁵² Sokcsevits Dénes úgy véli, hogy 1647 végétől viselte a báni

47 Perjés, *Zrínyi*, 179.

48 Uo.

49 Csáktornya, 1647. máj. 28. ZMÖM 510.

50 Vö. Zrínyi Miklós–a kiskomáromi hadnagyoknak..., Csáktornya, 1647. szept. 17. Uo. 514–516. További példák a kényszerű fegyvernyugvás Zrínyi általi szorgalmazására: uo. 521–523.

51 Zrínyi–Batthyány Ádámnak, Csáktornya, 1647. aug. 3. Uo. 512.

52 Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 244.

címet.⁵³ Pálffy Géza szerint Zrínyi 1648 elején nyeri el a báni posztot.⁵⁴ – Ismert, hogy Zrínyi egyik III. Ferdinándnak Csáktornyáról 1648. február 22-én írt levelében még elutasította a császár azon parancsát, hogy vesse fogságba Keglevics Péter zalaegerszegi kapitányt, mondván: „én természetesen nem gyakorolhatom a báni joghatóságot a beiktatás előtt.”⁵⁵

A bécsi Hofkriegsrat anyaga 1918 előtt selejtezésre került, s az Udvari Haditanács Zrínyinek szóló iratai közül, melyeket Széchy még fölhasznált, tudomásom szerint egyetlen (témánkat érintő) forrás maradt: az 1648. március 16-i dátummal ellátott fogalmazvány.⁵⁶ Széchy bőven kivonatolva, magyar fordításban közölte a forrást, melynek keletkezési időpontjára, március 16-ra datálja a beiktatást és a báni eskütételt.⁵⁷ Ez a dátum véleményem szerint a fogalmazvány keletkezésének időpontja, amikor még nem történt meg sem a kinevezés, sem az eskütétel.⁵⁸ Mint ahogy Zrínyit a báni eskü letételére – a hivatalos ügymenet megkívánta, nagyjából egy hónapnyi idő letelte után⁵⁹ – a császár 1648 áprilisában hívatta Bécsbe az eskütételre és a beiktatásra.⁶⁰ Zrínyi egyik áprilisi, Batthyány Ádámnak szóló levelében írja: „tudtára akarom Kegyelmednek adni, hogy király és császár urainktul Bécsben vagyok citatus, az esküvés letételre.”⁶¹ – Ez minden bizonnyal tehát áprilisban meg is történt. Végül, a következő biztos dátum, illetve esemény: a horvát sabor előtti ünnepélyes beiktatásra (s ennek a beiktatási beszéd a forrása) Varasdon 1649. január 14-én került sor.⁶²

Rátérve a Zrínyi báni méltóságával járó konkrét katonai hatalom és feladat kérdésére: a törökkel szembeni végvonal nemcsak a Magyar–Horvát Királyságot, hanem, mint említettem, a Habsburg Birodalmat védte. Zrínyi e végvonal igen számottevő részének védelméért volt felelős. Az 1648. márciusi haditanácsi iratból a katonai vonatkozásokat illetően kiemelném, hogy Zrínyi számára hangsúlyozza az együttműködést az udvari Haditanáccsal és a törökkel kötött béke megtartását, valamint rögzíti annak tényét, hogy 300 lovast és 200 gyalogost rendel a Haditanács számára, melyet a kincstár által folyósított pénzből folya-

53 Sokcsevits, *Horvátország*, 215.

54 Pálffy, Egy horvát–magyar főúri család, 53.

55 Zrínyi–III. Ferdinándnak, Csáktornya, 1648. febr. 22. ZMÖM 526.

56 A forrást lásd a mellékletben! Széchy óta Pálffy Géza használta az iratot: Egy horvát–magyar főúri család, 64.

57 Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 262–265.

58 Sajnos a források hiányában nem lehet ily módon alátámasztani Széchy azon állítását sem, miszerint az értesítés Zrínyi beiktatásáról már két nappal ezelőtt elment a kancelláriához, s a véghegyek kapitányaihoz. Uo., 263.

59 A forrás hét kéz nyomát viseli magán: március 16-iki fogalmazvány átnézés, javítás után, az irodavezető jóváhagyását követően került valószínűleg a kancelláriára, ahol a jóváhagyás, tisztázás után készülhetett a Zrínyit Bécsbe hívó, 61. jegyzetben idézett levél és a számára kiállított, kinevezéséről szóló, lappangó vagy megsemmisült irat.

60 Lásd a Mellékletet és benne az '...' jegyzetet!

61 Zrínyi–Batthyány Ádámnak, [H. n., 1648. ápr.] ZMÖM 535.

62 Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I, 274. skk. A beiktatási beszédet közli: Ráttkay, *Memoria*, 227–228.

matosan fegyverben kell tartania, de az uralkodó fenntartja a jogot e katonai létszám emelésére vagy apasztására.

Az 500 fős báni katonaság fegyverbe állítása Zrínyi katonai erejének figyelemre méltó gyarapodást eredményezett, még akkor is, ha ez hadserege szempontjából nagyságrendbeli változást nem hozott. Ha elfogadjuk az eddig becsült/ismert létszámadatokat,⁶³ Zrínyinek a saját birtokai jövedelme alapján kiállított 500-600 lovas, a királyi zsoldban álló lovasok és hajdúk, a telepített határőrök és a császári zsoldon ekkor aktuálisan tartott 200 fős lovasság, tehát összesen mintegy 1500-2000 főnyi katonaság állott rendelkezésére – melynek részét képezte a Kulpa-melléki 200 lovas és 600 gyalogos – a báni 500 fő mellett. Ez a heterogén sereg azonban nagyságrendileg mégis az egyik legnagyobb katonai potenciált és hatalmat jelentette országos szinten, és nem elhanyagolható birodalmi⁶⁴ viszonylatban. Ennek negyede-ötöde volt az a báni kontingens, amit forrásunk rögzít. A báni katonaság Zrínyi egész haderejéhez képest arányaiban nem tűnik kiemelkedően jelentősnek, s nem szólnak arról források, hogy milyen határvédelmi szerepet kapott, illetve egyáltalán volt-e abban szerepe.

Zrínyi markáns, birodalmi szintű politikai és katonai szerepvállalása tehát már a báni jelöltség kialakulásának idejére, legkésőbb 1647 első felére tehető. Katonai összerje szempontjából nagyságrendileg nem hozott jelentős többletet a báni tisztség elnyerése, különösen az 1660-as évek távlatában. Ez a létszám önmagában természetesen nem biztosította a törökkel szembeni aktív védelmet sem, s nincsenek források arra vonatkozóan, hogy egy majdani támadó hadsereg magvát képezte volna. Ugyanakkor ez az 500 katona egyáltalán nem elhanyagolható abból a szempontból, hogy – véleményem szerint – Zrínyi elsősorban karhatalmi feladatok ellátására használta őket. Legalábbis, amíg ez nem volt biztosított számára, ennek ürügyén megtagadott a báni beiktatás előtt olyan karhatalminak is minősíthető katonai akciót,⁶⁵ ami a valóságban már a határvédelem területére tartozott és valójában a török elleni fellépést célozta, a császári tilalom ellenére.

63 A létszámadatok tekintetében Perjés Géza adataira és becsléseire támaszkodhatunk: *Zrínyi*, 43–44, 72, 80, 83, 89, 100–101, és különösen: 91–92.

64 Vö. *Geschichte der K. und K. Wehrmacht...* Bearb. von Alphons Freiherr von Wrede. Bd. I. Wien, 1898, 32–33., Bd. III. 1. Hälfte. Wien, 1901, 11–13., Beilage I–II.

65 Lásd a Keglevics Péter zalaegerszegi főkapitány megfélemezésére felszólító, azt elhárító levelet: Zrínyi–III. Ferdinándnak, Csáktornya, 1648. febr. 22.: „nem gyakorolhatom a báni joghatóságot a beiktatás előtt.” ZMÖM 526.

MELLÉKLET

BESTALLUNG FÜR DIE NICLASSEN GRAFFEN VON ZERIN ÜBER DASS BAAN AMBT
CROATEN VND WINDISCH LANDT DE DATO PAAG DEN 16. MARTIJ 1648.⁶⁶

[fol. 2r.:]

Nos Ferdinandus Tertius

Fatemur et recognoscimus tenore praesentium notam facientes, quibus expedit uniuersis, quod Nos considerata et perspecta singulari industria, uirtute et acumine Ingenij, nec non fide ac constantia, quibus spectabilem ac Magnificum Nicolaum fidelem Nobis dilectum Nicolaum Comitem de Zrinio Agazonum nostrorum Regalium in Hungaria^a Magistrum, Cubicularium nostrum, ~~Regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Banum~~, supremum campi^b Vigiliarum Praefectum et Praesidij nostri Leogradiensis Insulaeque Murakoes Capitaneum pollere cognoscimus, praesertim etiam respectu maiorum suorum qui diuis quaedam Romanorum Imperatoribus, ac Hungariae Regibus, sua multis modis ac labore praestiterunt seruitia, in Banum Regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae, maturo Statutum ac ordinum consilio creauimus, constituimus atque deputauimus, harum prae [fol. 2v.] sentium uigore, ita quod praedictus Comes de Zrinio, partium praedictarum Banus esse, pro eo agnosci, ac a quouis obseruari debeat, hoc nimirum modo ac ratione, ut post Nos ad Consiliarios bellicos respectum suum habere; et cum supremis partium istarum Capitaneis eorumque Vicegerentibus praesentibus et futuris, ac cum reliquis etiam, qui in Hungaria rei militari praesunt, ac imposterum praeficientur mutuo correspondere, ac omnes animi et corporis uires et cogitationes in id intendere debeat, ut uel pro se ipso ac militibus sibi subiectis uel ope aut auxilio praefatorum supremorum ac aliorum Capitaneorum Ditionem nostram ac partes suae fidei commissas, contra Turcarum, ac aliorum

66 Lelőhelye ÖStA KA Bestellungen, 1468. N°. 20/34. Fol. 1–7. (Fogalmazvány). – Köszönöm Domokos György (fotózás) és Tuza Csilla (kollacionálás) segítségét a forrás közreadásában.

A rövidítések feloldását kurziváltam. Az eredetiben áthúzott szavak, részek itt is áthúzva szerepelnek. A szövegkritikai jegyzetek a forrásközlés után következnek. Szögletes zárójelbe a folió-számokat írtam.

A forrás hét kéz nyomát viseli magán. Az 1. kéz a forrás szövegének írója. A 2. kéz az alapszöveg javítója (fol. 2r.), a 3. kéz az alapszöveg második javítója (fol. 5r.). A 4. kéz az alapszöveg harmadik javítója és e szöveg írója (fol. 7r.:) „März 1648. Nr. 1468. Bestallung für die Niclassen Graffen von Zerín über daß Baan Ambt in Croaten vnd Windischlandt de dato Prag den 16. Martij 1648. N°. 20/34.” Az 5. kéz az iratot megnevező hivatalnok kézírása (fol. 1r.:) „Bestallung für den Niclassen Grafen von Zrin über daß Baan Ambt in Croaten vnd Windischland de dato Prag den 16. Martij 1648. N°. 34.” A 6. kéz az iratot megnevező másik hivatalnok: Eysenbener kézírása (fol. 2r.:) „Expedit Praag den 16. Martij 1648. Eysenbener” A 7. kéz az iratot megnevező harmadik hivatalnok kézírása (fol. 2r.:) „Bestallung”.

quorumlibet aduersariorum insultus, machinationes ac irruptiones summa fide, cura ac indefesso studio custodiat. Inducias quas nos cum [fol. 3r.] Principe Turcarum iniuimus, candide obseruet, hostibusque ad eas infringendas obspem praedae, nullam plane ansam et occasionem praebat, Vniuersis et singulis cuiuscunque Status et conditionis fuerint pro ratione et exigentia officij sui, Ius et Iustitiam aequalance administret ac nullius hac in parte respectum et rationem habeat, sed aequitate omnia ponderet ac Iure decernat, commodum nostrum itidem nostrum promouerat, incommodum uero auertat, ac debita quaeuis solertis Bani officia exerceat, atque haec et alia quae ipsi imposterum Nos demandaturi sumus, omni diligentia exequatur, prout religione praestiti Iuramenti tenetur, ac is literis Reuersalibus nobis leuinetus est,

Vt autem officium hoc Banatus, eo commodius ac facilius administrare ac obire possit, Conferimus ac tribuimus ei plenariam authoritatem cum omnibus Iuribus ac praeeminentijs, quibus praedecessor [fol. 3v.] eius iam a multis annis usus, ac gauisus est; Ac constituimus ipsi insuper trecentos Equites, leuis armatura, ac ducentos pedites Hungaros uel Sclauonicos, ordinarie intertenendos, ac in Equites singulos durante nimirum hoc pacis tempore, quaternos, in pedites uero ternos florenos Rhenenses per mensem persoluendos. Ipsi uero in propriam personam et recompensationem laboris et molestiae a die futurae introductionis suae Trecentos integros florenos Hungaricales menstruos ac mensalem insuper pecuniam ad Equites singulos 50. nummos Hungaricales per mensem, computando signifero etiam ac duobus Tybernibus Tybicinibus, uni Tympanista, Waijwodis et Decurionibus reliquis, ea stipendia qua alioquin in Confinijs Regni, Sclauoniae numerari solet. Ac ut diligentes exploratores in quibus plurimum [fol. 4r.] in bello momenti situm est, alere ac allicere possit, eidem annis singulis, quibus quidem hoc Banatus officio fungetur, sexcentos florenos Rhenenses ac omnia quidem ex Dicis^c et contributionibus Regni Sclauoniae pendendis, et siquis defectus apparuerit, ei ex pecunijs ad res bellicas deputatis per Campestrium solutionum Magistrum annumerari et persolui curabimus ea ratione ut ij quidem hoc Banatus prouentus per speciales homines et officiales nostros exigi, ac cum scitu nostro in praesentia Commissariorum nostrorum, quos quouis tempore ad id singulariter deputabimus, eidem Bano ac militibus sibi subiectis in rationem stipendij demeriti distribui ac impendi debeant, ad Tenebitur^d itidem saepedictus Banus se se cum militibus suis Vtriusque Ordinis quotiescunque nobis libitum, ac ipsi iniunctum fuerit, etiam si integra [fol. 4v.] solutio tunc quidem fieri non posset, lustrae se se subijcere ac exhibere. Econtra liberam ipsi relinquimus potestatem, milites pro libitu suo conscribendi de nouo, quos uelit conducendi ac inutiles et inobedientes officio ac seruitijs priuandi et deponendi ita tamen, ut dies ac nomen unius cuius cunque pro uitanda suscipione per Campestrum Scribam vite annotetur ac in Registrum inseratur. In nostro tamen arbitrio situm erit, numerum dictorum militum pro ratione ac uarietate temporum uel adaugere uel imminuere Omnia

gratiose ac bona fide, fraude^{que} et dolo remotis. Harum testimonio literarum sigillo et manus nostrae subscriptione munitarum Dabantur.

[fol. 5r.]

Nos Fredinandus Tertius

Omnibus et Singulis nostris Capitaneis, Waijwodis, Vexilliferis, Decurionibus, ac alijs quibusuis militibus, tam Equitibus quam peditibus officio Banatus Regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Subiectis, Salutem, gratiam nostram et omne bonum. Cum post obitum ^eBanum nostrum Spectabilem ac Magnificum Fidelem nobis Dilectum Comitem Joannem Drascouich, perpetuum Comitem^e a Trakostian ~~nostra et dictorum Regnorum nostrorum necessitas postulauerit, ut ad dicti banatus functionem^f in Palatinum Regni Nostri Hungariae Benigne^g constituerimus et is ob incumbencia Grauiora eiusdem Regni negotia et curas officio Banali simul perfungi nequeat itaque dictorum Regnorum Nostrorum necessitas postulet ut ad praefati Banatus, functionem^f obeundam Singularem quandam bene de Nobis meritam personam substituere Benigno^h Igitur Benigne^h Considerantes igitur Singulares Virtutes animique^{que} dotes, quibus Spectabilis ac Magnificus fidelis Nobis Dilectus Nicolaus Comes de Zrinio Agazonum nostrorum Regalium in Hungariaⁱ Magister Cubicularius noster Supremus, Campi^j Vigiliarum Praefectus et Praesidij nostri Leogradiensis Insulae^{que} Murakóes Capitaneus, praedictus est, eundem in Banum dictorum Regnorum elegimus et constituimus, uigore literarum [fol. 5v.] Conductionalium ipsi iam assignatarum, Vobis omnibus et singulis uestrum, benigne mandantes ut praefato Bano nostro, omnia fidelitatis, promptitudinis, obedientiae, ac honoris officia praestitis et exhibeatis, quemadmodum hactenus praedecessoribus ipsius facere consueuistis, ac militare Officium Vobis incumbens id facere requirit. Executuri in eo benignam omnimodam nostram voluntatem, quibus uniuersis et singulis benigna gratia nostra propensi sumus. Data.~~

[fol. 6r.]

Ego Nicolaus Comes perpetuus a Zrinio, Agazonum Regalium per Hungariam Magister, Comitatum Zaladiensis ac Simigiensis Supremus Comes, nec non Sacrae Caesareae Regiae^{que} Majestatis Consiliarius, Camerarius ac Praesidij Leogradiensis supremus haereditarius Capitaneus. Fateor et recognosco tenore praesentium, Cum Sacratissima Caesarea Regiae^{que} Majestas Dominus meus clementissimus, me in Regnorum suorum Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Banum benigne susceperit, eundem^{que} Banatum fidei et industriae meae uigore literarum Instructionalium hodierna die desuper emanatarum, et mihi assignatarum concrediderit.

Quod ego uicissim Suae Sacrae Caesareae Majestati promitto, et spondeo, sub fide Nobilitatis meae, secundum uirium mearum et intellectus possibilitatem

in omnibus obedienter, diligenter, et fideliter [fol. 6v.] id facturum, quod praedicti officij Banus Domino et Principi suo praestare tenetur, uigore harum Reuersalium, quas propria manu subscripsi, et apposito meo sigillo confirmaui. Data Praga decima sexta Martij Anno 1648.

[fol. 7r.]

Ego Nicolaus Comes de Capitaneus a^k Zrinio ~~haec Caesareae Majestatis Agazonum Regalium in Hungaria~~^l ~~Magister Cubicularius~~^m ~~Supremus Campi~~ⁿ ~~Vigiliarum Praefectus et Praesidij Leogradiensis Insulae Murakoes Capitaneus~~^o ~~Agazonum Regalium per Hungariam Magister Comitatum Zaladiensis ac Simigiensis Supremus Comes nec non Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliarius Camerarius ac Praesidij Leogradiensis Supremus haereditarius Capitaneus etc.~~ Fateor et^o pfateor et^p recognosco tenore praesentium; Cum Sacratissima Caesareae Regiaeque Majestas Dominus meus clementissimus, me in Regnorum Suorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclauoniae Banum, benigne suscepit, eundemque Banatum fidei et industriae meae uigore Literarum Conductionalium^q Introductionalem^r hodierna die desuper emanatarum et mihi assignatarum concediderit.

Quod ego uicissim Suae Sacrae Caesareae Majestati promitto et spondeo, Sub fide nobilitatis meae, Secundum Virium mearum et intellectus possibilitatem in omnibus obedienter, diligenter, et fideliter id facturum quod praedicti^s officij Banus domino et Principi Suo praestare tenetur, uigore harum Reuersalium quas propria manu subscripsi, et apposito^t meo Sigillo Confirmaui. Datae.

FORRÁSKRITIKAI JEGYZETEK

^a *Marginális, 2. kézzel írt betoldás.*

^b *A szó sorközi betoldás.*

^c *Javítva erről: Dicus.*

^d *Javítva erről: tenebitur.*

^{e...e} *Eredetileg: Banis nostri Spectabilis ac Magnum Fidelis nobis dilecti Comitem Joannis Drascouich, perpetui Comitis.*

^{f...f} *Marginális, 2. kézzel írt betoldás.*

^g *A szó sorközi, 2. kézzel írt betoldás.*

^{h...h} *Sorközi, 2. kézzel írt betoldás.*

ⁱ *Marginális, 2. kézzel írt betoldás.*

^j *A szó marginális, 2. kézzel írt betoldás.*

^k *Sorközi, 3. kézzel írt betoldás.*

^l *Sorközi, 3. kézzel írt betoldás.*

^{m...m} *Eredetileg: Magistrum Cubicularium.*

ⁿ *Sorközi, 3. kézzel írt betoldás.*

^o ...^o *Marginális, 3. kézzel írt betoldás.*

^p *Szóismétlés.*

^q *Kiemelés aláhúzással az eredetiben.*

^r *Sorközi, 3. kézzel írt betoldás.*

^s *Javítva erről: praedicto.*

^t *Javítva erről: opposito.*

THE POST OF BAN AND MILITARY ROLES BETWEEN 1646 AND 1648

Summary

The period between 1646 and 1648 (the dates of the peace treaty of Westphalia) is crucial from the perspective of power relations in 17th-century Europe, as well as in terms of the foreign affairs of the Kingdom of Hungary and Transylvania within the Habsburg Empire, the development of international cooperation against the Turks, and the political career of Miklós Zrínyi.

When the alliance between Reigning Prince George I. Rákóczi (1593–1648) and the Habsburgs came into force in 1647, it symbolized the fact that the relationship between the Principality and the Kingdom of Hungary was regulated and indicated, furthermore, how the Habsburgs strove for stabilization in all the territories belonging to the Kingdom of Hungary. Both foreign and domestic affairs influenced this stabilization, and domestic affairs compelled leaders to make relatively positive decisions about the defense of the borders of the country and empire.

In Hungary Count János Draskovich was elected palatine; thus, the national assembly held in early May 1647 could start its work. Captains of the borderlands were subordinated to the palatine, whose primary responsibility from this point on was to supervise the borderlands. Article XXIV required “general captains” to increase the number of soldiers in the borderlands according to the register of 1609. In the end, when Draskovich was named palatine in 1646, the position of Governor of Croatia was left empty. It was filled by Miklós Zrínyi in the spring of 1648.

The earlier secondary literature dated the beginning of Miklós Zrínyi’s political and military career first to 1655 and then to 1649. I will draw on various sources in support of my contention that this date was actually 1646, i.e. the year in which Zrínyi was a candidate for viceroy, or early 1647 at the latest. Political negotiations were underway in this period concerning Zrínyi’s appointment as viceroy of Croatia and Slavonia and, in connection with this, his national military role. The aim of this paper is to call attention to this period in Zrínyi’s oeuvre. The fundamental question is how his appointment as viceroy influenced his military scope for action and the possibilities he had to defend the country against the Turks. To answer this question, I provide a brief overview of the military licenses required to win the position of viceroy before and after Zrínyi’s governorship.

Among the documents of the *Hofkriegsrat* (Imperial Council of War) addressed to Zrínyi there is one composition with the date March 16, 1648, which deals with Zrínyi’s inauguration. According to this document, Zrínyi was ordained to work in absolute cooperation with the council and maintain peace with the Turks, and they specify that the new viceroy was sent 300 cavalry and 200 foot-soldiers, who were to be continually armed using monies provided granted by the treasury.

Naturally, the culmination of Zrínyi's military power was not the fact that as viceroy he armed these 500 soldiers. Nonetheless, this resulted in the considerable growth of his army, if not a change in order of size (he already had an army of approximately 1500-2000 men at his disposal). From the perspective of its size, however, the young viceroy's army, heterogeneous in terms of its composition, represented one of the greatest military potentials and powers at a national level, and a relatively large one in the context of the whole empire.